

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA YOLUNDA YEŞİL BÜYÜME STRATEJİLERİNİN KENTLERE YANSIMASI

GREEN GROWTH STRATEGIES ON THE PATH TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS REFLECTION TO CITIES

Dr. Ahmet ÖZASLAN¹

ÖZ

Günümüzde dünya, küresel nüfus artışı ve buna bağlı olarak çevre üzerindeki artan baskı ile karşı karşıyadır. Ülkeler hem ekonomik durgunluk, hem de küresel ısınma ve iklim değişikliği sonucunda oluşan çevre krizlerinden çıkabilmek için sürdürülebilir kalkınmaya alternatif yeni yaklaşımlar bulma yoluna gitmektedir. Bu kapsamda yeşil büyüme ve yeşil ekonomi yaklaşımları, ülkeler için sürdürülebilir kalkınmaya doğrudan ulaşılabilirlik imkânını içinde barındıran pratik araçlar olarak görülmektedir. Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamakta ve kentsel mekan üzerinde oluşan olumsuz çevresel dışsallıkların çözümü zorlaşmaktadır. Ulusal ekonomik büyümenin itici güçleri olan kentlerde enerji tüketimi ve CO₂ salınım oranı yükselmekte, dolayısıyla bu durum iklim değişikliğini tetiklemektedir. Bu sorunların minimum seviyeye indirilmesi ve insan onuruna yakışır bir yapıyı çevrenin oluşturulabilmesi için yeşil temelli mekânsal gelişime yönelik adımlar atılmaktadır. Kentler özelinde uygulanacak yeşil büyüme stratejilerinin özellikle yoksulluğun azaltılmasında ve toplumsal refahın sağlanmasında kilit bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ile yeşil büyüme ve yeşil ekonomi kavramları sürdürülebilir kalkınma ölçeğinde açıklanarak kentlerde sürdürülebilir bir çevre oluşturulabilmesi için yeşil büyüme stratejilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Büyüme, Yeşil Ekonomi, Kentsel Mekân

JEL Sınıflandırma Kodları: Q01, Q56, Q57, O18

ABSTRACT

Today, the world is faced with global population growth and the consequent increasing pressure on the environment. Countries are trying to find alternative new approaches to sustainable development in order to get out of environmental crises as a result of both economic stagnation and global warming and climate change. In this context, green growth and green economy approaches are seen as practical tools that allow countries to directly reach sustainable development. Today, more than half of the world's population lives in cities and the solution of negative environmental externalities on urban space becomes difficult. In cities, which are the driving forces of national economic growth, energy consumption and CO₂ emissions are increasing, thus triggering climate change. In order to minimize these problems and to create a built environment worthy of human dignity, steps are taken towards green-based spatial development. It is thought that green growth strategies to be implemented in cities will play a key role in reducing poverty and ensuring social welfare. In this study, the concepts of green growth and green economy are explained on the scale of sustainable development and it is aimed to evaluate green growth strategies in order to create a sustainable environment in cities.

Keywords: Sustainable Development, Green Growth, Green Economy, Urban Space

JEL Classification Codes: Q01, Q56, Q57, O18

¹ Bağımsız Araştırmacı, ahmetozaslan07@hotmail.com

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

The relationship and potential differences between the concepts of sustainable development, green economy and green growth are revealed. In this context, an answer is sought for what kind of political action dominates in our country and in selected other world states for the implementation of green growth strategies. In addition, the urban green growth opportunities are discussed in order to create a sustainable environment and to open the scarce spatial areas to settlement at an optimal level, especially in the industrialized and economically populated cities.

Design/methodology/approach:

In this study, document analysis, which is a sub-type of qualitative research method, was used. A review article study was conducted by examining the current articles, papers, reports and sample applications in the literature on green growth and urban green growth strategy in the concept of sustainable development.

Findings:

In the study, it is found that the green growth phenomenon as a new approach has an important integrative role in achieving the goals of sustainable development. After the 2000s, especially developed and developing countries; It is seen that it has begun to give more importance to environmentally sensitive issues such as adapting to climate change, developing green-based technology, resource efficiency, reducing carbon emission rates and ecological footprint. In order to actively apply green-based issues to all areas of life in our country, especially central governments implement policies such as different penal actions, tax, incentive and subsidy supports, and R&D projects for green innovation to deter negative externalities. In addition, structural changes in governing institutions are becoming more common in the move towards environmentally friendly growth. Sustainable spatial development is important in order to transfer the cities, which have a great place in creating negative environmental externalities, to future generations. Cities' population growth and exposure to intense migrations cause negativities such as greenhouse gas and CO2 emissions, energy demand, unconscious water consumption, solid waste existence, inadequacy of shelter and transportation networks, and urban poverty in spatial areas. The urban green growth strategies of local governments, which have an important place in the solution of these factors, and their planning by considering the environmental, economic and social dimensions of sustainability open the door to the production of greener spaces. This situation shows that cities have a critical importance in realizing the green growth targets to be set forth in terms of countries.

Conclusion and Discussion:

The phenomenon of green growth, which is a newer concept than sustainable development, creates an important gap in the literature. In this context, the article focuses on the strategies implemented by Turkey and selected countries with an environmentally friendly growth approach, and the current situation of cities, which have a large share in negative environmental externalities, in terms of green growth, by considering the concepts of sustainable development, green growth and green economy together. In line with the elements emphasized in this study, it is thought that it will be useful to consider the following suggestions in order to shed light on the research that can be done in the future;

- It is important to implement R&D activities on the basis of green innovation in order to reduce fossil fuel dependence and increase renewable energy production.
- Environmental friendly growth awareness should be developed by running the participation mechanism among central and local government, private sector, NGOs, universities, international organizations and citizens.
- It is necessary to implement deterrent mechanisms by increasing the control of negative externalities given to the environment.
- Care should be taken to increase the rate of green business lines in employment by setting them to certain standards.
- The settlement plans that will be implemented in the production of safe spaces for green-based and environmentally friendly cities should be designed in a more compact order, taking into account the optimal expansion area that cities can reach in the future.
- The existence of water, solid waste, energy, transportation, education and health facilities and urban transformation projects in which mixed-use areas are located as a whole play an important role in ensuring the compact order.
- In order to produce sustainable spaces in urban green growth strategies, different urban development approaches such as eco-city, livable city, slow/calm city and smart city should be examined in addition to compact cities.
- The green transformation revolution to be realized in cities should be considered not only on environmental criteria, but also in terms of both increasing employment and reducing poverty in economic and social terms.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma paradigmasını oluşturan modern teoriler ve bunlardan türetilen en iyi uygulamalar, bireysel ve kamusal ihtiyaçların tutarlılığına, ekonomik büyüme faktörlerine ve ekosistemin korunmasına dayanmaktadır. Yeşil büyüme eğilimi, modern toplumun karşı karşıya olduğu bir zorluktan, başta iklim olmak üzere çevre üzerindeki antropojenik etkiyi azaltma sorunlarını çözmeye giderek daha fazla odaklanan baskın bilimsel düşünce alanına doğru ilerlemektedir (Zhironkin ve Cehlár, 2022). Bu sürecin tetikleyicisi, 2008 küresel kriz ile başlayan büyük durgunluk ve küresel ısınma ile iklim değişikliğinin sonucunda ortaya çıkan, ancak arkasında yapısal sorunlarında bulunduğu çevre krizleridir. Krizlerin neden olduğu sosyal sorunların sorunsuz bir şekilde çözülmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve durgunluktan çıkılabilmesi için itici bir güce sahip olan yeşil büyüme ve yeşil ekonomi yaklaşımıdır (Gül, Kiriş, Negiz ve Gökdayı, 2014). Sürdürülebilir kalkınmadan tamamen bağımsız olarak düşünülmemesi gereken bu alternatif yaklaşım, daha kapsamlı bir tartışmanın kapılarını aralayarak evrensel hedefi, yani sürdürülebilir kalkınmayı yeniden etkinleştirme şansı yaratmaktadır. Yeşil büyüme stratejileri, ekonomik büyüme ve çevre korumanın karşılıklı sinerjisini sağlamak için ekonomiyi yeniden yönlendirerek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanmasına daha iyi uyum sağlamak için geleneksel ekonomik kalkınma yollarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu tür stratejiler, aynı zamanda çevresel eksiklikleri azaltırken, dünyanın doğal sermayesini temel alan ve artıran ekonomik faaliyet alanlarındaki yatırımlarda önemli bir artışla karakterize edilen yeşil ekonominin inşasına yardımcı olabilmektedir (Kasztelan, 2017).

Uluslararası alanlarda yapılan konferanslar, anlaşmalar ve uygulamaya konulacak kararlar, sürdürülebilir kalkınma kapsamında yeşil büyüme ve yeşil ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Böylece yeni ekonomik sektörlerde yeşil kavramının önemi artarak çeşitli platformlarda gündemin bir parçası haline gelmektedir (Yılmaz, 2018). Dünyadaki birçok ülke artık yeni bir kalkınma düzeni arayışı ile yeşil AR-GE yatırımlarını artırmakta ve yeşil inovasyon, yeşil vergi uygulamaları gibi doğrudan bir dizi politikayı hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu uygulamaların bağlantısı bulunan yeşil işlerde istihdam ve yeni iş alanlarının oluşması da ekonomik kalkınma yolunda hem kentlerin hem de ülkelerin daha çevre dostu büyümelerinin önünü açmaktadır.

Kapsamlı bir literatür taramasına dayanan bu çalışma, sürdürülebilir kalkınma ekseninde yeşil büyüme kavramının teorik altyapısı, yeşil büyüme ve yeşil ekonomi göstergeleri, yeşil büyüme stratejilerinin muhtemel etki düzeyleri ve dünyadaki yeşil büyüme olgusunun, Türkiye ve seçilmiş ülkeler kapsamındaki stratejik yaklaşımları üzerinden değerlendirilmektedir. Ayrıca ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı ve düğüm noktaları oluşturduğu kentlerde, yeşil ekonomi stratejilerinin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, sürdürülebilir kalkınma temelinde ele alınan çevre dostu (yeşil) büyümenin hem ekonomi hem de kentler üzerindeki önemini ve etki düzeyini anlamaktır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADAN YEŞİL BÜYÜMEYE

İnsan ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin tarihsel gelişiminin incelenmesi, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme kavramlarının ortaya çıkışını anlamak için gerekli bir adımdır. Bu evrim; çevrenin mutlak cehaleti, çevrenin korunmasına karşı ekonomik büyüme ikilemi ve sürdürülebilir kalkınma şeklinde üç farklı döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemde çevre, yeni türlerin hayatta kalması gereken düşmanca bir yer olmuştur. Bazen çevreye saygı gösterilmesine rağmen, bu esas olarak insanların daha etkili bir şekilde hayatta kalmalarını sağlamak için yapılmıştır. İkinci dönemde, insanlar ekonomik büyümenin çevre üzerinde genellikle olumsuz bir etkisi olduğunu anlamaya başlamıştır. Çevreyi iyileştirmek için çeşitli sosyal baskılar ortaya çıkmış ve sonuç olarak çevre kalitesi yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştır. Ancak çevrenin korunmasında ortaya çıkan maliyet, kaçınılmaz olarak ekonominin büyümesini yavaşlatmıştır. Üçüncü çevre döneminin başlarında ekonomik büyümenin sınırları ve bunun çevre ve toplum üzerindeki sonuçları ile ilgili sorular gelişmeye başlamıştır. Bu soruna dikkat çekmek için 1973 yılında, eko-kalkınma terimi Birleşmiş Milletler Çevre Programında (UNEP) türetilmiştir. Eko-kalkınma, biyosfer kaynaklarının uzun vadeli optimizasyonuna dayalı muhafazakâr kalkınma ve doğanın korunmasını dikkate alan uygun teknoloji ve üretim sistemi aracılığıyla kalkınmaya yönelik bir yaklaşım olarak belirtilmiştir. Bir ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmasının ancak doğal çevrenin bağımlılığı dikkate alındığında olabileceği fikri ile ilgili tartışmalar 1980'li yılların başına kadar devam etmiştir (Zervas, 2012).

1980'li yıllarda Birleşmiş Milletler (BM), sürdürülebilir kalkınma kavramının oluşmasında ve kavramın içeriğinin doldurulmasında önemli bir aktör olmuştur. Kavram üzerinde fikir birliğinin sağlanabilmesi için Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (1987) "Ortak Geleceğimiz" adlı Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma kavramı üretilmiştir. Bu raporda kavram, bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini giderebilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma şeklinde belirtilmiştir (Yeni, 2014). Sürdürülebilir kalkınma, "Gündem 21" in uygulanması için bir model programı benimseyen Rio de Janeiro Dünya Zirvesi'nden (1992) sonra daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Dünya Zirvesi'nden hemen sonra sürdürülebilir kalkınma ilkesi hükümetler tarafından yaygın olarak benimsenmiş ve birçok ülkede çevresel hedeflerin öncelikli olarak ele alınması üzerinde önemli bir etkisi olmuştur (Kasztelan, 2017).

1993 yılında, "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu" kurulmuştur (Tıraş, 2012). 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da "İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II" düzenlenmiştir. Konferansın temel vurgusu, "HABİTAT II Dünyanın Tüm Yerleşimlerini İnsanlar İçin Sağlıklı, Güvenli, Adil ve Yaşanabilir Kılmayı Amaçlayan Bir Dünya Zirvesidir" şeklinde olmuştur (Yiğitbaşıoğlu, 1998). 1997 yılında New York'ta Rio+5 Zirvesi gerçekleştirilmiş ve bu zirvede, 1992 Rio Konferansı'nda alınan kararların uygulanabilirliği değerlendirilmiştir (Bozlağan, 2005). Eylül 2000'de, 189 ülkenin liderleri New York'taki BM Genel Merkezi'nde bir araya gelerek tarihi Milenyum Deklarasyonu'nu imzalamıştır. (Hwang ve Kim, 2017: 14). 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde "BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" gerçekleştirilmiştir. Zirve, Gündem 21 uygulamalarının değerlendirilmesini amaçlaması sebebiyle, "Rio+10" olarak da bilinmektedir (Emrealp, 2005). Sürdürülebilir kalkınmanın temelini iyi yönetim, çevresel, sosyal ve ekonomik politikalar, halkın ihtiyaçlarına cevap veren demokratik kurumlar, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele, cinsiyet eşitliği ve yatırım için uygun bir ortamın gerekliliği gibi bileşenlere dayandırmışlardır (GEKA, 2011). 20-22 Haziran 2012 yılında Rio de Janeiro kentinde "Rio+20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı" gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta Küresel Yeşil Büyüme Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırılmıştır (Yıldırım Özcan, 2019). Bu doğrultuda, zirvenin sonuç bildirgesinde yeşil ekonomiye geçişle ilgili olarak ülkelere yol gösterecek şekilde kamu ve özel sektör için gerçekçi ve uygulanabilir önerilerin oluşturulması vurgulanmıştır (<http://www.surdurulebiliralkinma.gov.tr>). 2015 yılında BM Üye Devletleri, evrenselliği ve insan haklarını temel alan "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" başlığında bir vizyon benimsemişlerdir. Bu vizyon ise, insanlara ve gezegene odaklanmış bir sürdürülebilir kalkınma çağına geçişi amaçlamıştır (ILO, 2018).

Sürdürülebilir kalkınma, toprak altı, enerji, geleneksel ve yeni malzemeler, ulaşım için mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlar arasında bir denge sağlamak için dünya çapında hükümetlerin ve tüm toplumun sorumluluğunun artmasıyla ilişkilidir. Bu sorumluluk, genellikle ortak kökleri olan çevresel ve sosyal sorunları eşitlemektedir. Bu da sürdürülebilir kalkınma konularında disiplinler arası ve çok taraflı araştırmaların önemini vurgulamakta ve sonuçları yeşil büyüme ve yeşil ekonomi perspektifleri hakkındaki sorulara yanıt olabilmektedir. Yeşil ekonomiye gerçek bir geçiş süreci, tüm endüstrilerin sürdürülebilir gelişimi ve hem üretim hem de tüketimin yeşil teknolojilerle doyurulması ile mümkündür. Sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz parçası olan bu süreç, yeşil ekonomi gelişiminin ana özelliği geri dönüşüm olan sürdürülebilir mal ve hizmetlerin üretimini artırmaktan oluşan "yeşil büyüme" kavramında birleştirilmektedir (Zhironkin ve Cehlár, 2022). Bu bağlamda yeşil büyüme ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki farkın netleştirilmesi için yeşil büyüme ve yeşil ekonomi kavramlarının net olarak yapılması gerekmektedir.

3. YEŞİL BÜYÜME VE YEŞİL EKONOMİ KAVRAMI

Yeşil büyüme yaklaşımı, 2005 yılında Seul'da gerçekleştirilen 5. Çevre ve Kalkınma Bakanlar Konferansı (MCED) bünyesinde, Asya Pasifik Bölgesi ülkelerinin, yeşil bir büyüme yolunda hareket etme kararı almasıyla gündeme gelmiştir. Bu konferansta, çevre ve ekonominin hükümet politikalarında birlikte değerlendirilmesi gerektiği ve ekonomik büyümenin eko-verimliliğinin artırılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu sayede yeşil büyüme kavramı, özellikle 2008 finansal krizi ardından, günümüzün ekonomik sıkıntılarına bir çözüm olarak görülmeye başlamış (ILO, 2015) ve bunun sürdürülebilir kalkınmanın bir ikamesi değil, onu başarmanın bir yolu olduğu vurgulanmıştır (GGGI, 2014).

Ekim 2008'de UNEP, ekonominin "yeşil" sektörlerine yapılan yatırımlar için siyasi destek sağlamak ve aynı zamanda konvansiyonel, malzeme tüketen ve kirlilik üreten sektörleri "yeşil" yapmak için "Yeşil Ekonomi Girişimi" olarak adlandırılan girişimi başlatmıştır. Nisan 2009'da "Küresel Yeşil Yeni Anlaşma (GGND)" raporu yayınlanmıştır (Kasztelan, 2017). Haziran 2009'da, OECD üyesi ülkelerin Bakanlar Kurulu'ndan "Yeşil Büyüme Bildirgesi" yayınlanmıştır. Bildiride çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir ekonomik büyümenin, bugün tüm

ülkelerin karşı karşıya olduğu temel bir zorluk olduğuna dikkat çekilmiştir. Devamında yeşil yatırımı teşvik etmek için kamu yatırımlarının uzun vadeli bir çerçeve ile tutarlı olması, kısa vadede ekonomik toparlanmaya ve uzun vadede yeşil bir ekonomi için gerekli olan çevre dostu altyapının inşasına yardımcı olması gibi bir dizi politika aracına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Zervas, 2012). Şubat 2010'da, Nusa Dua'daki Küresel Çevre Forumu'nun bakanları ve delegasyon başkanları, yeşil ekonomi kavramını daha fazla tanımlama ve teşvik etmede UNEP'in öncü rolünü kabul etmişlerdir. 2011 yılında UNEP, birçok kez alıntılanan yeşil ekonomi tanımını da içeren "Yeşil Ekonomi Raporu"nu hazırlamıştır (Kasztelan, 2017). Ayrıca Haziran 2010'da Güney Kore, kar amacı gütmeyen bir vakıf olarak Küresel Yeşil Büyüme Enstitüsü'nün (GGGI) kurulmasında etkili olmuştur. Şubat 2012'de Dünya Bankası, UNEP, OECD ve GGGI ile birlikte Meksika'da yeni bir uluslararası bilgi paylaşım platformu olan "Yeşil Büyüme Bilgi Platformu (GGKP)" başlatılmıştır. Bu platformda hem yeşil büyümeyi destekleyen hem de yeşil ekonomiyi teşvik eden büyük uluslararası kuruluşlar aynı çatı altında bir araya getirilmiştir (Kanianska, 2017).

UNEP yeşil ekonomi kavramını, sosyal eşitliği ve toplumsal refahı arttıran ve aynı zamanda çevresel riskleri ve ekolojik kırıkları azaltan bir yaklaşım olarak tanımlamıştır (ILO, 2015). Yeşil ekonomi, dünyanın doğal sermayesini güçlendiren veya çevresel tehditlerin azaltılmasına katkıda bulunan ekonomi sektörlerine yapılan yatırımlardaki önemli bir artış ile ifade edilmektedir. Bu sektörler arasında özellikle yenilenebilir enerji, düşük emisyonlu ulaşım, enerji verimli bina, temiz teknolojiler, atık yönetiminin iyileştirilmesi, sürdürülebilir tarım, orman yönetimi ve sürdürülebilir balıkçılık yer almaktadır (Kasztelan, 2017: 491). Yeşil ekonomi; yeni işler başlatmak, yeni pazarlar geliştirmek ve düşük enerji maliyetleri için büyük olanaklar sunmaktadır. Bu kavram, aynı zamanda "yeşil işler" kavramını da beraberinde getirmiştir. Bu kavram, yeşil ekonominin ön plana çıkardığı sektörlerde istihdam imkanı sağlayan işlerdir (Gül vd., 2014). Tüm bu tanımlar yeşil ekonominin, büyüme ve refah ya da doğal kaynakların kullanımında verimlilik ve risk azaltma ile ilgili farklı çıkarımları kapsayan bir "şemsiye" kavram olduğunu göstermektedir (Weng, Xu ve Ji, 2018). Yukarıda tanımlanan yeşil ekonomi kavramının hedefleri (Kanianska, 2017):

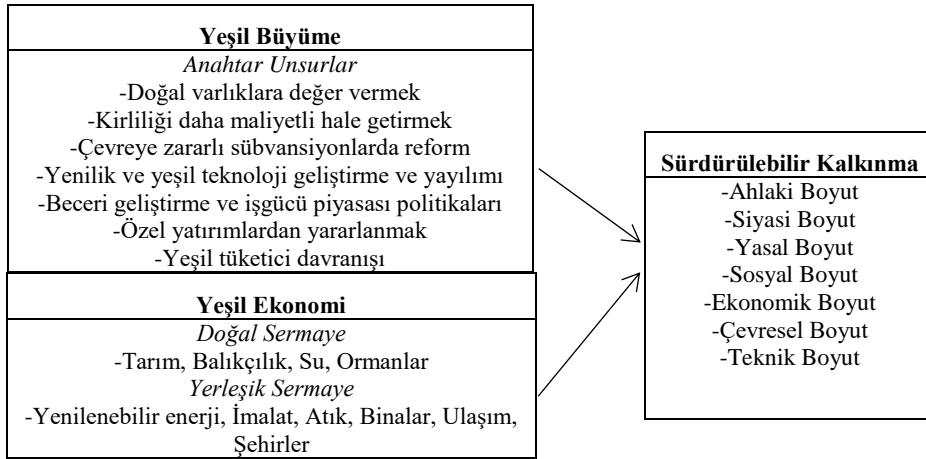
- Doğal çevreyi korumak, sürdürmek ve restore etmek,
- Halk sağlığını korumak ve beslemek,
- Yeşil ekonomi yoluyla sosyal adaleti artırmak,
- Yerel bağımsız işletmeleri ve kurumları güçlendirmek,
- İyi yeşil yakalı işler yaratarak yoksulluğu azaltmak olarak belirtilebilir.

Yeşil büyüme, ekonomik, çevresel ve sosyal politikaların farklı yönlerini güçlendirmektedir. Bu, doğal sermayenin değerini hesaba katarak ve ekonomik büyümedeki temel rolünü kabul ederek elde edilir. Yeşil büyüme, birçok ülke tarafından çevresel ve sosyal değerleri birleştiren, yaratan ve sürdüren yollarla kapsayıcı ekonomik kalkınmayı yaygınlaştırma olarak anlaşılmaktadır (OECD, 2002). Dünya Bankası (2012) bu kavramı, doğal kaynakların kullanımında verimli olan, kirliliği ve çevresel etkileri minimum seviyeye düşüren temiz bir büyüme olarak ifade etmektedir. Ayrıca fiziksel afetlerin önlenmesinde doğal tehlikelerin, çevre yönetiminin ve doğal sermayenin rolünü hesaba katması bakımından esnek olan ekonomik büyüme olarak tanımlanmaktadır. Yeşil büyüme, büyüme sürecinin merkezine insan refahını yerleştiren ve doğal sermayenin ekonomik zenginlik yaratma sürecine yaptığı katkıyı açıkça kabul eden yeni bir ekonomik büyüme yaklaşımıdır. Büyümeyi yeşil olmakla dengelemekten daha fazlası olan bu yeni yaklaşım, yeşil teknolojileri kullanmak ve ülkelerin geleneksel, kaynak yoğun, "kahverengi büyüme" kalkınma modellerini atlamalarına yardımcı olacak teşvikler ve politikalar tasarlamak için bir yol ortaya koymaktadır (GGGI, 2014). Yeşil büyüme, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik ederken, doğal varlıkların, refahımızın dayandığı kaynakları ve çevresel hizmetleri sağlamayı ifade etmektedir (OECD, 2011). Yeşil büyüme, ekonomik ve çevresel zorlukları ele alma ve aşağıdaki kanallar aracılığıyla yeni büyüme kaynakları oluşturma potansiyeline sahiptir (OECD, 2011).

- **Üretkenlik:** Verimliliği artırmak, atık ve enerji tüketimini azaltmak ve kaynakları en yüksek değerde kullanıma sunmak.
- **Yenilik:** Değer yaratmanın ve çevresel sorunları ele almanın yeni yollarına izin veren politikalar ve çerçeve koşulları tarafından desteklenen yenilik fırsatları sağlamak.
- **Yeni Pazarlar:** Yeşil teknolojiler, mallar ve hizmetler için talebi teşvik ederek yeni pazarların yaratılması; yeni iş fırsatları oluşturmak.

- *Güven*: Devletlerin önemli çevre sorunlarıyla nasıl başa çıktığı konusunda daha fazla öngörülebilirlik ve süreklilik yoluyla yatırımcı güvenini artırmak.
- *İstikrar*: Daha dengeli makroekonomik koşullar, kaynak fiyatlarındaki oynaklığın azalması ve örneğin kamu harcamaları bileşiminin ve verimliliğinin gözden geçirilmesi yoluyla mali konsolidasyonun desteklenmesi ve kirliliğin fiyatlandırılarak gelirlerin artırılması.

Sürdürülebilir kalkınmanın aksine yeşil büyüme, ekonomik büyüme sorunuyla doğrudan baş etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, büyüme ve çevre koruma arasındaki genel uyumluluk ve birincil ekonomik hedefin, yani kalkınmanın yeniden değerlendirilmesi gibi konuları ihmal etmektedir. Yeşil büyüme sadece bu tür bir uyumluluğa vurgu yapmakla kalmaz, aynı zamanda çevre korumanın büyüme oranlarının iyileştirilmesine katkıda bulunabileceğini iddia etmektedir (GGGI, 2014). Çevre, ekonomi ve toplum bileşenlerinin bir arada olduğu sürdürülebilir kalkınmanın aksine, yeşil büyümede sosyal bileşenin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu nedenle yeşil büyüme, sürdürülebilir kalkınmaya kıyasla amaçlarında önemli bir bozulmaya sahiptir. Sürdürülebilir kalkınmadan yeşil büyümeye geçişte bir kayıp daha vardır. Sürdürülebilir kalkınma, geliştirme terimini içermekte iken yeşil büyüme, daha çok nicel bir büyüme olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yeşil büyümenin sadece çevrenin sömürülmesine dayalı bir ekonomik büyüme olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, belirli kişilerin, özellikle de özel kuruluşların gelirlerinde veya kârlarında artış yaratmanın yeni bir yolu olduğu ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, çevrenin sömürülmesinden kaynaklanan sermayenin karlılığını artırmak ve çevrenin ciddi şekilde bozulması olmadan mevcut mali krizden çıkmaya yardımcı olmak için yeni fırsat olan yeşil büyüme haline gelir (Zervas, 2012). Sonuç olarak yeşil büyüme aslında doğal sermayenin rasyonel kullanımına katkıda bulunan, kirliliği önleyen, sosyal refahı iyileştirme şansı yaratan ve nihayet sürdürülebilir kalkınma yoluna girmeyi mümkün kılan bir büyüme yaklaşımıdır. Bu durum, yeşil büyüme – yeşil ekonomi – sürdürülebilir kalkınma üçlüsünün bütünlüğünü vurgulamayı mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda Şekil 1’de görüldüğü gibi Kasztelan (2017), bütünlüğünü vurguladığı bu üçlü kavram için tamamlayıcı ve sinerjik bir model önermiştir.

Şekil 1. Bütünleştirilmiş Yeşil Büyüme, Yeşil Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma Modeli

Kaynak: (Kasztelan, 2017).

3.1. Çalışmanın Etik Durumu

Bu çalışma bir derleme çalışması olduğundan etik kurul onayı gerektirmeyen bir çalışmadır.

3.2. Yeşil Büyüme ve Yeşil Ekonomi Stratejisinin Göstergeleri

Yeşil büyüme göstergelerinin ilk seti 2011 yılında OECD tarafından “Yeşil Büyüme Doğru: İlerlemenin İzlenmesi” adlı yayında dört gösterge grubu ile sınıflandırılmıştır. Bunlar; ekonominin çevresel ve kaynak verimliliği, doğal varlık temeli, çevresel yaşam kalitesi ve ekonomik fırsatlar ve politik karşılıkları şeklindedir (OECD, 2011). 2014’te yayımlanan OECD Yeşil Büyüme Göstergeleri raporunda, önceki raporda belirtilen göstergelerin daha güncel verilerle tekrardan incelenmesine yer verilmiştir. OECD bu göstergeleri; düşük

karbon, kaynak verimli ekonomi, doğal varlık temelini koruması, insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve uygun politika önlemlerinin uygulanması ile yeşil büyümenin sağladığı ekonomik fırsatların farkına varılması olarak dört amaç etrafında birleştirmiştir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, 2014). Bu raporda beş başlık oluşturulmuş ve bazı göstergeler detaylı olarak ele alınmıştır. En güncel haliyle 2017 yılında göstergeler tekrardan ve daha geniş bir şekilde belirtilmiştir (Yılmaz, 2018). Aşağıdaki Tablo 1’de yeşil büyüme göstergeleri ana başlıklar şeklinde sunulmuştur.

Tablo 1. Güncel Yeşil Büyüme Göstergeleri

Gösterge Adı	Alt Değişkenler
Sosyo- Ekonomik Bağlam	Kişi başına GSYİH, Nüfus, Nüfus yoğunluğu, İşsizlik, Gini katsayısı, İnsani gelişim indeksi
Doğal Varlık Tabanı	Yıllık ortalama ormansızlaşma, Kişi başına düşen yıllık tatlı su çekilmesi, Tarım arazisi, Karasal ve deniz koruma alanları
Çevre ve Kaynak Verimliliği	Kişi başına CO2 emisyonları, Karbon verimliliği
Çevresel Yaşam Kalitesi	Nüfusun hava kirliliğine maruz kalması, İyileştirilmiş sağlık hizmetlerine erişim, İyileştirilmiş su kaynağına erişim, Elektriğe erişim
Politikalar ve Ekonomik Fırsatlar	Fosil yakıt tüketimi sübvansiyonları, Çevreyle ilgili vergi geliri, Yenilenebilir elektrik
Servet Değişiklikleri	Kişi başına düşen servetteki değişim

Kaynak: <https://www.greengrowthknowledge.org/data-explorer?type=line&startYear=1960&endYear=2015>, (05.04.2022).

DUAL CITIZEN LLC tarafından 2016 yılında yayınlanan küresel yeşil ekonomi indeksi raporunda yeşil ekonomi için 4 ana başlık ve 19 alt değişken belirtilmiştir. Küresel yeşil ekonomi göstergeleri, ana başlıklar ve bunlara karşılık gelen değişkenler olarak aşağıdaki Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Küresel Yeşil Ekonomi Göstergeleri

Gösterge Adı	Alt Değişkenler
Liderlik ve İklim Değişikliği	Devlet başkanı, Medya kapsamı, Uluslararası forumlar, İklim değişikliği performansı
Verimlilik Sektörleri	Binalar, Ulaşım, Enerji, Turizm, Kaynak verimliliği
Piyasalar ve Yatırım	Yenilenebilir enerji yatırımı, Temiz teknoloji inovasyonu, Kurumsal sürdürülebilirlik, Yeşil yatırım kolaylaştırılması
Çevre	Tarım, Hava kalitesi, Su, Biyoçeşitlilik ve doğal ortam, Balıkçılık, Ormanlar

Kaynak: Tamanini, 2016.

3.3. Yeşil Büyüme Yolunda Stratejik Etki ve Beklenti Düzeyi

Yeşil büyüme stratejisi yerel, bölgesel ve küresel çevresel eşikleri aşmaktan kaçınacak olan yeni kalkınma modellerine geçişe izin vererek çevre üzerindeki baskıyı azaltmanın uygun maliyetli yollarına odaklanmaktadır. Ulusal düzeyde geliştirilen yeşil büyüme stratejileri, işletmelerin ve tüketicilerin çevre dostu davranışlarını teşvik etmekte, işgücünün, sermayenin ve teknolojinin daha yeşil operasyonlara yönelik optimal yeniden tahsisini iyileştirmekte ve eko-yeniliklerin gelişimi için motivasyon sağlamaktadır (Kasztelan, 2017). Bir ekonominin yeşil büyüme yolu politik ve kurumsal ortama, kalkınma düzeyine, sahip olunan kaynaklara ve belli çevresel baskı noktalarına bağlıdır. Büyüme artırmak ve çevresel baskıları en aza indirmek için kaynakların çok daha verimli kullanılması gerekmektedir. Verimli kaynak kullanımı ve yönetimi ekonomi politikasının temel amacıdır ve normal olarak ‘yeşil’ bir gündemle bağlantılı olmayan birçok mali ve düzenleyici müdahaleye ihtiyaç duyulmaktadır. Politik eylem, sürece sadece geleneksel ‘yeşil’ politikalarla değil çok çeşitli politikalarla bakmayı gerektirmektedir (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, 2014).

Yeşil büyüme stratejisinde, daha büyük ekonomik bütünleşmelere, teknolojik birlikteliklere ve kıt çevresel kaynaklar üzerindeki baskının azaltılmasına yardımcı olacak bir genel çerçeve belirlemek önemlidir. Yeşil büyüme stratejileri, piyasa merkezli yaklaşımlar, yasal düzenlemeler ve standartlar, AR-GE çalışmalarını teşvik edici ölçütler ve tüketici taleplerini kolaylaştıran bilgi temelli araçlar da dâhil olmak üzere politik araçları içermelidir (OECD, 2010). Yeşil büyüme süreçleri için kritik öneme sahip olan yeşil inovasyon, hem yeni sınır teknolojilerinin yaratılmasını ve ticarileştirilmesini hem de firma için yeni olan yeşil teknolojilerin yaygınlaştırılmasını ve benimsenmesini içermektedir. Yeşil inovasyon, ürün, süreç, organizasyonel ve pazarlama iyileştirmelerini kapsayan geniş bir teknoloji yorumuyla çevresel sorunları çözümlenmenin yeni bir yoludur (World Bank, 2012). Oğuztürk ve Özbay (2022), küresel ısınma ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasında geleneksel enerji kaynaklarının yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar, toprak, bitki vb.) daha sürdürülebilir bir çevre için gerekliliğini vurgulayarak bu durumun yeşil inovasyon politikaları için kritik bir hal aldığını belirtmişlerdir.

Yeşil inovasyon için yeşil büyüme stratejileri içinde birçok zorluk barındırmaktadır. Örneğin, çevresel dışsallıkların ya düşük fiyatlı olması ya da hiç fiyatlandırılmaması, yeni teknolojilerin özellikle mevcut teknolojilerin hâkim olduğu enerji ve ulaşım gibi pazarlarda rekabet etmekte gücünün düşük kalabilmesi, ticaret ve yatırımın önündeki engellerin varlığı yeşil teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılmasını yavaşlatmaktadır. Devletler tarafından ortaya konacak olan yeşil inovasyon politikaları; dışsallıkların fiyatlandırılması, uluslararası işbirliği, tematik ve misyon odaklı AR-GE yatırımlarının artırılması, teknolojilerin ödüllendirilmesi, vergi teşvikleri, sübvansiyon destelemeleri, ortak yatırım fonları sisteminin oluşturulması, bilgi arzının iyileştirilmesi, kent ve ulaşım planlaması, fikri mülkiyet haklarının korunması ve gönüllü patent havuzları ve işbirlikçi mekanizmaların geliştirilmesi bakımından fırsat sunmaktadır (OECD, 2011).

Bazı ülkeler kamu yatırımlarını, toplu taşıma araçları, düşük karbonlu enerji üretimi, akıllı elektrik şebekeleri, kamu binalarında enerji verimliliği, su ve sağlık koruma altyapısı gibi alanlarda artırmaktadır. Ülkelerin uygulamaya koyduğu yeşil unsurlara yönelik kararların bir kısmı yeşil büyümeye geçişi hızlandırırken kısa dönemde istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir. Ancak birçok yeşil büyüme senaryosu bakımından söz konusu kararların istihdam üzerindeki uzun dönemli etkileri net bir şekilde bilinmemektedir (OECD, 2010).

Yukarıda belirtilen yeşil büyüme stratejilerine yönelik politik eylemlerin kısa ve uzun vadeli beklenen olumlu etkileri şunlardır (GGGI, 2014):

- Sağlanan ekosistem hizmetlerini tanıyarak ve bunlara değer vererek ülkenin doğal varlıklarını sürdürmek ve geliştirmek,
- Büyümeden elde edilen gelirleri adil bir şekilde dağıtan iyi tasarlanmış yeşil büyüme politikaları aracılığıyla yoksulluğu azaltmak,
- Teknolojik yeniliklere yatırım yaparak yeni büyüme fırsatlarından ve istihdamdan yararlanmak,
- Ülkeyi fosil yakıt bağımlılığından ve emisyon açısından yoğun yollardan uzaklaştıran dayanıklı altyapıya yatırım yapmak,
- İklim değişikliğine ve doğal tehlikelere karşı hassasiyeti azaltmak,
- Düşük karbonlu kalkınmaya geçiş ve ekonomik büyümenin azaltılmış ekolojik ayak izidir.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim tercihlerine rehberlik etmenin, kaynaklar açısından verimli bir yolunu teşvik eden yeşil büyüme stratejisi, etkili bir şekilde tasarlanıp uygulandığı takdirde yukarıda belirtilen olumlu etkilere yol açabilmektedir. Yeşil büyüme stratejisinin uygulanması ile oluşan muhtemel etkiler, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları açısından sınıflandırılarak aşağıdaki Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 3. Yeşil Büyümenin Sonuçları

Sürdürülebilirlik Boyutları	Muhtemel Etki Düzeyi
Ekonomik	Artan ve daha adil dağıtılan GSYİH – geleneksel mal ve hizmetlerin üretimi Fiyatlandırılmamış ekosistem hizmetlerinin üretiminin artması veya azaltılmasının engellenmesi Ekonomik çeşitlendirme, yani ekonomik risklerin daha iyi yönetimi Yeşil teknolojilerin inovasyonu, erişimi ve benimsenmesi, yani geliştirilmiş pazar güveni
Çevresel	Artan üretkenlik ve doğal kaynak kullanımının verimliliği Ekolojik sınırlar içinde kullanılan doğal sermaye Yenilenemez doğal sermaye kullanımı yoluyla artırılan diğer sermaye türleri Azaltılmış olumsuz çevresel etki ve iyileştirilmiş doğal tehlike/risk yönetimi
Sosyal	Artan geçim fırsatları, gelir ve/veya yaşam kalitesi, Gelişmiş sosyal, beşeri ve bilgi sermayesi Azaltılmış eşitsizlik ve yoksullukla mücadele

Kaynak: OECD, 2002.

4. YEŞİL BÜYÜME YOLUNDA SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN STRATEJİK YAKLAŞIMLARI

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin öncelikleri arasında; yoksulluğa son verilmesi, temel eğitim hizmeti sunulması, gıda güvenliğinin sağlanması, su temini ve sağlık koruma gibi temel hizmetlerin verilmesi yer almaktadır. Bu önceliklerin ülke kalkınmasında stratejik eylemler bütünü oluşturması, daha adil ve onurlu bir yaşam için hassas olan doğal kaynakların sağlam yönetilmesine bağlıdır (OECD, 2010). Gelecek nesillerin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşayabilmesi fikri doğrultusunda, gelişmenin her seviyesindeki ülkelerin yeşil büyüme için ulusal olarak uyarlanmış politikalar ve programlar tasarlayıp uyguladığına dair stratejik adımlar bulunmaktadır. Giderek artan sayıda ülke, yeşil büyüme stratejilerinde güven ve ivme oluşturmak için erken kazanımlar elde etmeye odaklanmaktadır. Böylece çevre dostu bir büyümeye doğru ilerlemenin, teknolojik değişim ve inovasyona yapılan yatırım kadar, yönetim kurumlarındaki yapısal değişimle de ilgili olduğunun bilinci gittikçe yaygınlaşmaktadır. Hem temiz teknoloji kullanımının yaygınlaştırılmasında hem de doğal kaynakların iyi yönetilmesi ve iklim değişikliğiyle mücadelede kritik bir öneme sahip olan yeşil temelli politikalar ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın bu kısmında, Türkiye ve seçilmiş diğer ülkelerin ortaya koyduğu yeşil büyüme ile ilgili adımları ele alınmaktadır.

4.1. Türkiye

2014–2018 dönemi için hazırlanan 10. Kalkınma Planı'nda yeşil büyüme kavramı “Küresel Eğilimler ve Türkiye Etkileşimi”, İklim Değişikliği ve Çevre başlığının 62. maddesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yeni bir büyüme modeli olarak görülen yeşil büyüme yaklaşımıyla temiz üretim, eko-verimlilik, çevrenin korunması ve rekabetçiliğin artırılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Ayrıca tarım ve turizm gibi çevreye duyarlı sektörlerde çevresel potansiyellerin üzerinde durulduğu, kentlerin daha çevre dostu ve ekonomik olarak etkin olabilmesi için yeni düzenleme ve yatırımlara ihtiyaç duyulduğu ele alınmıştır. “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığının 900. maddesinde çevresel kalitenin korunması, gelecek nesillerin refah ve mutluluğunu en aza indirmeyecek bir kalkınma ve mekânsal gelişme yaklaşımının benimsenmesi için sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu başlığın devamındaki “Çevrenin Korunması” adlı alt başlıkta, yeşil büyümenin sağlanması için enerji, sanayi, tarım, ulaştırma, inşaat, hizmetler ve kentleşme gibi alanlarda çevre dostu yeni iş imkânları, gelir kaynakları, ürün ve teknolojilerin geliştirilmesi gibi fırsatların değerlendirileceği ve yeşil inovasyonun destekleneceği ifade edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yeşil büyüme kavramı sadece “Plan Öncesi Dönemde Türkiye’de Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler” başlığı altındaki 157. maddede “Ülkemizin gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, yeşil büyüme ve

emisyon artış trendinin sınırlandırılması yönünde bir politika izlenmekte, iklim değişikliğine uyum çabaları önemini korumaktadır.” şeklinde yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Yukarıda bahsedilen kalkınma planlarına ek olarak, “Sürdürülebilir Kalkınma Raporu Geleceği Sahiplenmek” isimli raporda Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yeşil büyüme yaklaşımının ekonomi, sosyal ve çevre için bütüncül politikalarla ele alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Raporun birinci bölümünde yeşil büyüme yaklaşımının genel bileşenleri ortaya konularak, fırsatlar ve zorluklar değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümünde ise Türkiye’nin yeşil büyüme hedefini gerçekleştirmesi için ekonominin çevre baskısını azaltma potansiyeli yüksek olan sektörlerinde nasıl bir yol izleneceğine değinilmiştir. Bu kapsamda raporda (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012);

- Katma değeri yüksek ürünlerin pazarlanmasına yönelik sanayileşme altyapısının güçlendirilerek yeşil büyümenin gerektirdiği şekilde çevresel kirliliğin azaltılmasının sağlanacağına dikkat çekilmiştir.
- Uluslararası rekabet gücünü artırmak için yeni teknolojilerin geliştirileceği belirtilmiştir.
- İthalata dayalı enerji arzı yerine, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması ve enerji verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması ile yeni iş alanlarının geliştirilebileceğine ve ödemeler dengesinde iyileşmelerin sağlanacağına vurgu yapılmıştır.
- Kırsal kalkınma ve gıda güvenliği bakımından stratejik bir konuma sahip olan tarım sektöründe iyileştirmelerin olacağı ifade edilmiştir.
- İklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir role sahip olan ormancılık sektörünün yeşil büyüme açısından fırsatlar barındırdığına değinilmiştir.
- Sera gazı emisyon yoğunluğunu azaltmak üzere verimlilik artışına yönelik uygulamaların geliştirileceği vurgulanmıştır.
- Yeşil büyümenin getireceği ek istihdam artışı, kalkınmanın sosyal yönünü geliştirmek açısından önemli görülmüştür.
- Yeşil büyümenin sağlayacağı yeşil iş fırsatları için gençlerin becerilerinin geliştirilmesi ve niteliklerinin yükseltilmesine dikkat çekilmiştir.
- Termal, sağlık, doğa, kış turizmi gibi potansiyelleri içinde barındıran Türkiye’nin sürdürülebilir turizm modelini hayata geçirebilmesi için yeşil büyümenin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

4.2. Güney Kore

2008’de Güney Kore, yeni kalkınma vizyonu olarak düşük karbonlu yeşil büyümeyi benimsemiştir. Güney Kore, merkezi Seul’de bulunan ve gelişmekte olan ve yükselen ülkelerde 'yeşil büyüme' olarak bilinen yeni bir ekonomik büyüme modeline öncülük etmeyi hedefleyen Küresel Yeşil Büyüme Enstitüsü'nün (GGGI) kurulmasında etkili olmuştur (Ho ve Wang, 2014). Yeşil Büyüme stratejisi gereğince Güney Kore, 2030 yılında toplam enerji arzının %11’ini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamayı planlamaktadır (Karadaş, 2018). Yeşil Büyüme Ulusal Stratejisi ve Kore'nin Beş Yıllık Planı (2009-2013) yeşil büyüme için kapsamlı bir politika çerçevesi sunmaktadır. Stratejinin amaçları:

- Çevre dostu yeni büyüme motorlarını teşvik etmek,
- İnsanların yaşam kalitesini artırmak,
- İklim değişikliğiyle mücadele için uluslararası çabalara katkıda bulunmaktır.

Bunun gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için, 2009 yılında yeşil büyüme üzerine bir Başkanlık Komisyonu kurulmuş ve 2010 yılında “Düşük Karbonlu Yeşil Büyüme Çerçeve Yasası” çıkarılmıştır. Beş Yıllık Plan’a göre, hükümet yıllık GSYH’nin yaklaşık %2’sini yeşil büyüme programları ve projelerine harcayacağını belirtmiştir (OECD, 2011). Güney Kore, 2020 yılına kadar dünyanın en büyük 7. ekonomisi olma hedefiyle Yeşil Teknoloji Yol Haritası tarafından yönlendirilen 27 öncelikli teknoloji için inovasyon ve dağıtım programlarına yatırım yapmaktadır (GGBP, 2014).

4.3. Çin

Çin'in 12. Beş Yıllık Planının (FYP, 2011-2015) 'Yeşil Kalkınma' bölümü, ülkenin daha yeşil bir ekonomiye doğru ilerleme arzusunun bir tezahürüdür. Plan, Çin'in gelecekteki sosyoekonomik kalkınmasına ilişkin öncelikleri belirleyen, sektörel ve alt ulusal düzeyde politika yapımı için hedefler sağlayan ulusal bir yol haritasıdır. Yeşil kalkınma temasında iklim değişikliği, kaynak tasarrufu ve yönetimi, döngüsel ekonomi, çevre koruma, ekosistem koruma ve kurtarma, su koruma ve doğal afet önleme olarak altı stratejik konu belirlenmiştir. Çin, GSYH birimi başına enerji tüketimindeki (kömür) azalmalar dahil olmak üzere yeşil büyüme ile ilgili birden fazla hedef belirlemiştir. Hedef belirlemedeki yaklaşım, ülkenin ölçeğinden ve çeşitliliğinden etkilenmektedir. Çin'in çok büyük ve heterojen olması, etkili hedef belirlemede yerel yönetimlerin güçlü katılımını gerektirmektedir (OECD, 2011). Bu durum çevre ile ilgili hedeflere ulaşılmada, il yönetimi yetkililerinin performansının ölçülmesinde daha önemli hale gelmiştir (GGBP, 2014).

4.4. Almanya

Almanya'nın yeşil büyüme politikaları, özellikle yenilenebilir enerjiye odaklanan, uluslararası düzeyde rekabetçi bir çevresel mal ve hizmet sektörünün gelişmesini sağlayarak çevresel inovasyon için önemli bir güce sahip olmuştur (GGBP, 2014). Alman yeşil büyüme vizyonunun merkezi Energiewende (Enerji Dönüşümü)'dir. Bu, 2000 yılında politika haline gelen fosil yakıtlardan yenilenebilir kaynaklara geçiş için iddialı bir plandır (GGBP, 2014). 2002 yılında ortaya konan "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi" ile birlikte 21 farklı sektör için bazı hedefler tanımlanmıştır. Bu stratejinin hedeflerinden birisi olan elektrik arzının yenilenebilir kaynaklardan sağlanması hedefi %12,5 olarak belirlenmiştir. 2010 yılında, elektrik arzının yaklaşık %17'si yenilenebilir kaynaklardan üretilmiş ve belirlenen hedef değeri aşmıştır (OECD, 2011).

Mart 2011'deki Fukushima felaketinin ardından, Şansölye Angela Merkel yedi reaktörün derhal kapatılmasını emretmiş ve nükleer enerjiyi aşamalı olarak durdurma planlarını gündeme getirmiştir. Almanya, bu hareketle temiz enerji hedeflerini tekrardan teyit etmişse de bu hedeflere nükleer güç olmadan ulaşmanın kolay olmadığı görülmektedir. Almanya'nın özellikle çevre konusundaki deneyimi, vatandaşlarının son derece yüksek düzeyde çevre bilincine sahip olduğunu ve yeşil büyüme tercihlerinin önemli bir siyasi itici güç haline geldiğini göstermektedir (GGBP, 2014).

4.5. Danimarka

Danimarka ekonomisi 1980'lerden bugüne %80 civarında büyürken, enerji tüketimi genel olarak sabit kalmış ve CO₂ emisyonları düşmüştür. 2020 yılı için Danimarka hükümeti, 1990 yılına kıyasla sera gazı emisyonlarını %40 oranında azaltma hedefi belirlemiştir. Ülkenin çevre vizyonu, 2050 yılına kadar fosil yakıtlardan bağımsız olmak şeklinde belirlenmiştir. Bu vizyon için 2008 yılında hükümet tarafından bir "İklim Komisyonu" oluşturulmuştur (GGBP, 2014). 2009 yılında, Danimarka hükümeti ve Danimarka Halk Partisi, "Yeşil Büyüme Anlaşması"ni imzalamışlardır. Anlaşmanın amacı, yüksek seviyede çevre, doğa ve iklim korumasının modern ve rekabetçi tarım ve gıda endüstrileriyle birlikte ele alınmasını sağlamak olarak ortaya konmuştur. Bu iddialı ve uzun dönemli plan, çevre ve doğa politikalarını ve tarım endüstrisinin büyüme koşullarını tanımlamıştır. Bu anlaşma gereğince, 2015 yılına kadar yatırımların önceki girişimlere göre %50 arttırılması için 13,5 milyar Danimarka Kronu fonun yeşil büyüme yatırımı olarak kullanılması hedeflenmiştir (Karadaş, 2018).

4.6. Diğer Ülkeler

Kamboçya'da yeşil büyüme vizyonunun arkasındaki itici güç, ekonomik ve nüfus artışıyla birlikte gelen kirlilik sorunudur (GGBP, 2014). 2009'da Kamboçya, çevresel açıdan sürdürülebilir ve sosyal açıdan kapsayıcı kalkınma için bir çerçeve sağlayan "Ulusal Yeşil Büyüme Yol Haritası"ni başlatmıştır. Strateji, UNESCAP'ın düşük karbonlu, sosyal açıdan kapsayıcı kalkınmayı teşvik etmek için ekolojik temelli sürdürülebilir ekonomik ilerlemeyi vurgulayan yeşil büyüme tanımı üzerine inşa edilmiştir. Bu yol haritası, suya erişim, tarım, sürdürülebilir arazi kullanımı, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği, bilgi, finans ve yatırımlara odaklanan yeşil büyüme için kısa, orta ve uzun vadeli planlar önermektedir. Bu hedefleri uygulamak için "Ulusal Yeşil Büyüme Ana Planı" geliştirilmiştir (GGGI, 2014).

Vietnam 2012 yılında, 2011-2020 dönemini kapsayan yeşil büyüme stratejisini başlatmıştır. Yeşil büyüme, düşük karbonlu bir ekonomiye ulaşmanın ve doğal sermayeyi zenginleştirmenin bir yolu ve sürdürülebilir kalkınmanın ana gücü olarak görülmektedir. Stratejinin hedefleri, sera gazı emisyonunu azaltmak, mevcut

sektörleri yeşillendirerek ekonomiyi yeniden yapılandırmak, enerji ve doğal kaynakları daha yüksek katma değerlerle verimli kullanmak için ilgili sektörlerin gelişimini teşvik etmek, iklim değişikliğine etkin bir müdahaleye katkıda bulunmak için uygun ileri teknolojileri geliştirmek, yeşil sanayi, tarım ve hizmetlerden istihdam yaratarak insanların yaşam standartlarını iyileştirmek, çevre dostu bir yaşam tarzı yaratmak ve yeşil altyapının geliştirilmesini sağlamaktır (GGGI, 2014).

Mozambik, 2030 yılına kadar kapsayıcı, orta gelirli bir ülke olma vizyonunu ortaya koymak için Rio+20 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda "Yeşil Ekonomi Yol Haritası"ni başlatmıştır. Ekim 2013'te hükümet, yeşil bir ekonomiye giden yolda bir yıllık dönemdeki eylemleri belirleyen 2013/2014 eylem planını onaylamış ve yol haritasını 2015-2035 uzun vadeli Ulusal Kalkınma Stratejisi ile ilişkilendirme sürecine girmiştir (GGBP, 2014:).

Etiyopya, 2011 yılında "İklim Dayanıklı Yeşil Ekonomi Stratejisi"ni başlatmıştır. Bu strateji, 2025 yılına kadar iklimi dayanıklı yeşil bir ekonomi yoluyla orta gelir statüsüne ulaşmaya dayanmaktadır. Orta gelir statüsüne ulaşmak için 2030 yılına kadar kişi başı GSYH'yi %475 artırmak, sera gazı emisyonlarını ise 2011 seviyelerinin %35 altına düşürmek hedeflenmiştir. Ayrıca stratejide tarım ve ormancılıkta iklim değişikliğine uyum sağlama ihtiyacı da kabul edilmiştir. Stratejinin hazırlanmasında yaklaşık 150 potansiyel yeşil ekonomi girişimi belirlenip analiz edilmiş ve 60 girişime öncelik verilmiştir (GGBP, 2014).

Ruanda'nın Ekonomik Kalkınma ve Yoksulluğu Azaltma Stratejisi (2008-2012) ülkenin orta vadeli stratejisini ve gösterge niteliğindeki mali tahsisleri ortaya koymaktadır. Güçlü çevresel ve doğal kaynak içeriğine sahip birkaç sektör, bu stratejide Ruanda'nın kalkınma hedeflerine ulaşmak için kritik olarak tanımlanmıştır (OECD, 2011). Ruanda, Ekim 2011'de "İklim Değişikliği ve Düşük Karbon Kalkınması için Yeşil Büyüme ve İklim Dayanıklılık Ulusal Stratejisi"ni yayınlamıştır. 2050 yılına kadar enerji güvenliği ve düşük karbonlu enerji arzı, sürdürülebilir arazi kullanımı ve su kaynakları yönetimi, sosyal koruma ve afet riskinin azaltılması gibi konularda ilerlemenin sağlanması hedeflenmektedir (GGBP, 2014).

5. YEŞİL BÜYÜME YAKLAŞIMINDA KENTLERİN ÖNEMİ

Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamakta ve yüzyılın sonunda, bu payın yaklaşık %85'e çıkması beklenmektedir. Bu, önümüzdeki yıllarda barınması gereken 5 milyar yeni kent sakini olacağı anlamına gelmektedir. Kentler, ülkelerin ekonomik ve çevresel performansında orantısız olarak büyük roller oynamaktadır. Bunlar, ulusal büyümenin kritik itici güçleridir. Kentler ayrıca enerji tüketimine ve dolayısıyla iklim değişikliğine orantısız bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Küresel enerji kullanımının tahmini olarak %67'sini ve küresel enerji ile ilgili CO₂ emisyonlarının %71'ini oluşturmaktadır (OECD, 2013). Ekonomik büyümenin, istihdam yaratmanın ve inovasyonun temel motorları, aynı zamanda küresel ısınmaya ve çevreye en büyük katkıda bulunanlar olarak kentler yeşil bir küresel ekonomiye geçişin merkezinde yer almaktadır. Yüksek vasıflı insanlar ve gelişmiş firmalar için inovasyonun ana merkezleri olarak kentler, eko-ürün pazarları ve büyük ölçekli yeşil altyapı yatırımları için doğru ölçeği sağlayabilir. Ayrıca elektrikli arabalar ve elektrikli araba kiralama planları gibi yeşil teknoloji geliştirme için umut verici test alanlarıdır. Kentlerin mekansal olarak nasıl geliştiği hem ekonomik hem de çevresel ulusal hedefleri etkilemektedir. Kentsel alanlar yoğunlaştıkça kişi başına CO₂ emisyonları önemli ölçüde düşmektedir. Yeşil büyümeye ulaşmak için gerekli olan çevresel ve ekonomik politikalar arasındaki sinerjiler ve tamamlayıcılıklar kentsel düzeyde daha güçlüdür (Kamal-Chaoui, Grazi, Joo ve Plouin 2011).

Kentsel yeşil büyüme, örneğin düşük hava kirliliği ve CO₂ emisyonları gibi çevresel etkiyi azaltan su, enerji ve gelişmemiş arazi dahil olmak üzere doğal kaynakların düşük tüketimi ve ekolojik hizmetlerin korunması gibi kentsel faaliyetler yoluyla ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi desteklemektedir (OECD, 2013). Geleneksel kentsel ekonominin yeşillendirilmesi ve yeşil kentsel sektörün genişletilmesi, büyüme (arz ve talebin artması yoluyla), istihdam yaratılması ve kentsel çekiciliğin artmasını sağlamaktadır. Bu etkiler kısmen kentsel düzeyde ekonomik verimlilik, eşitlik ve çevresel hedefler arasındaki daha güçlü etkileşimlerin sonucudur (Hammer, Kamal-Chaoui, Robert ve Plouin, 2011). Yeşil kentsel faaliyetlerin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki potansiyel etkileri nelerdir? sorusuna cevap arayan OECD, bazı temel politikalara odaklanmaktadır (OECD, 2013).

- Yeşil işlerde artış, binaların enerji verimliliğini iyileştirmeleri,

- Bir şehrin firmalar ve vasıflı insan sermayesi için çekiciliğinin artması, ulaşım sisteminin verimliliğinin artırılması,
- Yeşil teknoloji araştırma ve geliştirmesini teşvik etmek ve yenilik,
- Dolgu geliştirme ve eko-bölgeler dâhil olmak üzere kentsel arazinin değerinde artıştır.

Bu nedenle, kentler sadece ulusal büyümeyi teşvik etmede kritik bir rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda olumsuz çevresel dışsallıklar da oluşturdukları için yeşil büyüme çabalarının merkezinde olmaktadır (OECD, 2016). Yeşil büyüme stratejilerinin kentsel düzeyde benimsenmesi ve uygulanması, yeşil büyüme projelerinin ve farklı kentsel sektörlerdeki girişimlerin, sağladıkları sürdürülebilirlik faydalarının ölçülmesi de dâhil olmak üzere daha geniş yeşil büyüme gündemine ne ölçüde katkıda bulunduğunu değerlendirmek için metodolojilerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Uygulamada bu genellikle, istihdam yaratılmasına, kentsel çekiciliğe, yeşil ürün ve hizmetlerin arzına ve artan kentsel arazi değerlerine katkıda bulunma olasılığı en yüksek olan çevresel etkileri azaltmak için kentsel faaliyetlerin belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu faaliyetler su, katı atık, ulaşım, enerji ve kentsel yeşillendirme gibi farklı sektörlerde uygulanabilir. Böylece kentsel yeşil büyüme süreci, belirli yerlerde yoksulluğun azaltılması da dâhil olmak üzere çok çeşitli ortak faydalar (hem ekonomik hem de sosyal) üretebilir (Grafakos, Gianoli ve Tsatsou, 2016). Kent yönetimleri, binaların minimum katı yeşil standardı karşılmasını sağlamak için düzenlemeler yoluyla enerji ve kaynak verimliliğini teşvik edebilir. Yenilikçilik, kaliteli altyapı yatırımı ve insan kaynakları gelişimi, kentlerin uzun vadeli büyümesi için katalizörlerdir ve yeşil büyüme hedeflerini destekleyebilir. (OECD, 2016: 14).

6. SONUÇ

Yeşil büyüme ve yeşil ekonomi kavramları, finansal ve ekonomik krizin sebep olduğu durgunluktan çıkma gerçeğiyle bağlantılıdır. Sürdürülebilir kalkınma temelinde bütünleştirilen bu bağlantı, çevresel ürün ve hizmetler pazarına yatırım yapmayı, kaynakların ve enerji verimliliğinin sağlanmasını, ormanlar, su kütleleri veya biyoçeşitlilik gibi doğal altyapının geliştirilmesini hedefleyerek küresel ekonominin canlanmasını teşvik etmektedir. Böylece bu yeni yaklaşım, endüstriyel teknolojilerin yenilikçi gelişimi ve bunların enerji, şehircilik, ekoloji, finans ve yatırımdaki en güncel trendlere uyarlanması sisteminde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Dünya literatüründe yeşil büyüme yaklaşımına olan ilginin 2000'li yıllarla birlikte artması, sürdürülebilir kalkınma için belirlenen bin yıl hedeflerine ulaşmada katalizör görevi üstlenmektedir. Özellikle gıda güvenliğinin sağlanması, temiz su, temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, yoksulluğun azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması gibi hedefler yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için büyük bir öneme sahiptir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler çevre bilinci kapsamında kıt kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak için bir dizi politika ve uygulamaları hayata geçirmeye odaklanmaktadır. Bunlar arasında doğadaki biyoçeşitliliğin, su kaynaklarının ve ormanların korunması, karbon emisyon oranlarının azaltılması, mekânsal gelişimin sınırlandırılması, toplu ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılarak otomobil bağımlılığının azaltılması gibi stratejik adımlar yer almaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler çevre dostu bir büyüme için GSYH'larının belli bir kısmını yeşil temelli AR-GE yatırımlarına ayırmakta ve karbon emisyon oranının azaltılması için yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük önem vermektedir. Ayrıca çevre üzerinde ciddi hasarlara sebep olan ve olumsuz dışsallık oluşturan sektörlerle karşı caydırıcı tedbirler olarak farklı yasal düzenlemelere gitmektedir. Uygulamaya konan bu tarz yeşil temelli faaliyetler, yeni iş kollarının oluşmasına ve kısa dönemde istihdam üzerinde pozitif bir etkiye yol açmaktadır.

Ülkemiz açısından çevre dostu bir büyüme bilincinin gelişmesi ve uygulama alanı bulabilmesi için merkezi ve yerel yönetim, özel sektör, STK'lar, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar ve vatandaşlar arasında yönetişimin sağlanması gerekmektedir. Bu işbirliği ve ortak karar alma mekanizmasının geliştirilebilmesi için yeşil büyüme stratejisi ile ilgili gerekli göstergeler oluşturulmalı, tanımlanmalı ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Çevreye zararı bulunan sektörlerin belirlenerek bu alanlarda faaliyet gösteren firmalar için caydırıcı yeşil vergi uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili işlem yapma ve denetleme mekanizmalarının kolaylaştırılması ve yasal olarak belli standartlara bağlanması önemlidir. Çevre ile ilgili günümüzde etkili olmaya başlayan yeşil iş kollarının görev tanımı, çalışma koşulları, ücretler ve kariyer planlamalarının gözden geçirilerek istihdam içindeki payının artırılmasına katkı sağlanmalıdır. Özellikle enerji konusunda dışa bağımlı olan Türkiye ekonomisinde, alternatif yenilenebilir kaynakların oluşturulması ve mevcutta bulunan kaynaklarda kapasite artırımının sağlanması için devlet teşvikleri, vergi indirimleri ve kolay

kredi imkanlarının önü açılmalıdır. Bu durum doğrudan dış ticaret ve istihdam üzerinde olumlu bir etki oluşturacaktır.

Sürdürülebilir kent fikrinin benimsenmesi ve buna yönelik yeşil büyüme stratejileri hem olumsuz çevresel dışsallıkları hem de kentsel faaliyetler yoluyla su, enerji ve gelişmemiş arazi dahil olmak üzere doğal kaynakların ve çevresel varlıkların tüketimini azaltmaktadır. Bu doğrultuda kentsel yeşil büyüme stratejilerinin uygulanabilirliği ve işlevselliği için aşağıda belirtilen unsurların ele alınmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir;

- Çevre dostu bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için ilk olarak yerelden genele yeşil büyüme stratejisi hedefi belirlenmeli ve bu kapsamda belediyelerin sorumluluk alanlarında bulunan altyapı, ulaşım, mekânsal planlama, kırsal kalkınma, atık yönetimi gibi konulardaki zorluk ve engellerin hafifletilmesi için yasal adımların atılması,
- Özellikle ulaşım politikalarının yeşil büyüme gündeminde çok daha üst sıralara konulması ve arazi kullanımı planlamasında toplu taşıma odaklı bir yaklaşımın daha iyi koordine edilmesi,
- Yeşil temelli ve çevre dostu kentler için güvenli alanların üretiminde uygulanacak yerleşim planlarının, kentlerin gelecekte ulaşabilecekleri optimal genişleme alanı dikkate alınarak daha kompakt bir düzende tasarlanması,
- Kompakt düzenin sağlanmasında su, katı atık, enerji, ulaşım, eğitim ve sağlık tesisleri ile karma kullanım alanlarının bir bütün olarak yer aldığı kentsel dönüşüm projelerinin varlığı,
- Kentsel yeşil büyüme stratejilerinde sürdürülebilir alanlar üretebilmek için kompakt kentlerin yanı sıra eko-kent, yaşanabilir kent, yavaş/sakin kent ve akıllı kent gibi farklı kentsel gelişim yaklaşımlarının incelenmesi,
- Kentlerde gerçekleştirilecek yeşil dönüşüm devriminin sadece çevresel kriterler açısından değil, ekonomik ve sosyal açıdan hem istihdamın artırılması hem de yoksulluğun azaltılması bakımından değerlendirilmesi,
- Ayrıca kentlerin gelişim ve dönüşüm sürecinde kentsel mekanı kullanan sakinlerin eşitlik temelinde yeşil büyüme projelerine katılımının sağlanması gerekmektedir. Böylece yerelde başlayacak olan çevreyi koruma fikri bir damlama etkisi yoluyla bütün ülkeye yayılacak ve yeşilin farkındalığı artacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Makaleye yazar tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Makale için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü. (2014). Temiz Üretim (Eko - Verimlilik). *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*, (308), Koza Yayıncılık.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.
- Emrealp, S. (2005). *YG 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı*. 2. Baskı. İstanbul: IULA-EMME Yayınları.
- GEKA (Güney Ege Kalkınma Ajansı). (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. (Hazırlayan: Ceren Aksu). Erişim Adresi: www.geka.gov.tr, (07.05.2020).

- GGGI. (2014). Green Growth Concepts and Definitions Working Paper. Erişim Adresi: <http://greengrowth.bappenas.go.id/wp-content/uploads/2018/05/Green-Growth-Concept-Definitions-Paper.pdf>, (12.04.2022).
- GGBP. (2014). Lessons from Country Experiences,. Global Green Growth Institute. Erişim Adresi: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Green-Growth-in-Practice-GGBP_0.pdf, (11.04.2022).
- Grafakos, S., Gianoli, A. ve Tsatsou, A. (2016). Towards the Development of an Integrated Sustainability and Resilience Benefits Assessment Framework of Urban Green Growth Interventions. *Sustainability*, 8 (461), 1-33.
- Gül, H., Kiriş, H.M., Negiz, N. ve Gökdayı, İ. (2014). *Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hammer, S., Kamal-Chaoui, L., Robert, A. ve Plouin, M. (2011), Cities and Green Growth: A Conceptual Framework. OECD Regional Development Working Papers 2011/08. OECD Publishing.
- Ho, M.S. ve Wang, Z. (2014). Green Growth (for China): A Literature Review. *Resources for the Future*, 1-31.
- Hwang, S. ve Kim, J. (2017). UN SDGs and A Handbook for Youth. Erişim Adresi: https://www.unescap.org/sites/default/files/UN%20and%20SDGs_A%20Handbook%20for%20Youth.pdf, (17.04.2020).
- ILO. (2015). Yeşil Ekonomide İnsana Yakışır İşler: Türkiye'den İyi Örnekler Vaka Çalışması. ILO Office for Turkey: Ankara.
- ILO, (2018). Towards 2030: Effective Development Cooperation in Support of The Sustainable Development Goals. 107th Session, Report IV, Geneva.
- Kamal-Chaoui, L., Grazi, F., Joo, J. ve Plouin, M. (2011). The Implementation of the Korean Green Growth Strategy in Urban Areas. OECD Regional Development Working Papers 2011/02. OECD Publishing.
- Karadaş, H. A. (2018). Çevresel Sorunlar Bağlamında Yeşil Büyüme ve Cari Açık İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Kanianska, R. (2017). *Green Growth and Green Economy*. Banská Bystrica: Belianum.
- Kasztelan, A. (2017). Green Growth, Green Economy and Sustainable Development: Terminological and Relational Discourse. *Prague Economic Papers*, 26(4), 487-499.
- OECD. (2002). Green Growth and Developing Countries: A Summary for Policy Makers. Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/dac/50526354.pdf>, (10.04.2022).
- OECD. (2010). Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi (Green Growth Strategy). OECD Mayıs 2010, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf>, (07.04.2022).
- OECD. (2011). Towards green growth: A summary for policy makers. Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf>, (10.04.2022).
- OECD. (2013). Green Growth in Cities. OECD Green Growth Studies. OECD Publishing.
- OECD. (2016). Urban Green Growth in Dynamic Asia. OECD Green Growth Studies. Paris: OECD Publishing.
- Oğuztürk, B.S. ve Özbay, F. (2022). The Relationship between Green Innovation, CO2 Emissions, Gross Domestic Product, and Renewable Energy Supply: A Panel Data Analysis for BRICS Countries and Turkey. *Istanbul Business Research*, 51(1), 237-256.
- Tamanini, J. (2016). The Global Green Economy Index GGEI 2016 Measuring National Performance in the Green Economy. Dual Citizen LLC. 5th Edition
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). 10. Kalkınma Planı (2014-2018). Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2012). Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu Geleceği Sahiplenmek. Haziran. Ankara.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmarař Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- Weng, Q, Xu, H. ve Ji, Y. (2018). Growing a green economy in China. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, (121), 1-7.
- World Bank, (2012). Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington: DC: World Bank.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.
- Yıldırım Özcan, K. (2019). Yeşil Yeni Düzen ve Yeşil Büyüme Bağlamında Kayseri, Sakarya, Hatay ve Samsun Örnekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1013-1031.
- Yılmaz, V. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Arasındaki İlişki. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 6(2), 79-89.
- Yiđitbařođlu, H. (1998). Kentlerin Çevre Sorunları ve Habitat Konferansları. *AÜ DTCF Dergisi*, 38(1-2), 13-29.
- Zervas, E. (2012). Green Growth Versus Sustainable Development. Proceedings of the 3rd International Conference on Development, Energy, Environment, Economics (DEEE '12), Paris, France, 399-404.
- Zhironkin, S. ve Michal Cehlár, M. (2022). Green Economy and Sustainable Development: The Outlook. *Energies*, 15(1675), 1-8.
- http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wpcontent/uploads/2016/07/Rio_20_S%C3%BCreci_Hakkinda.pdf, (25.05.2020).
- <https://www.greengrowthknowledge.org/data-explorer?type=line&startYear=1960&endYear=2015>, (05.04.2022).